

Sławomir Pastuszka

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

SPÓJNOŚĆ EKONOMICZNA, SPOŁECZNA I TERYTORIALNA UNII EUROPEJSKIEJ – KONWERCENCJA CZY DYWERCENCJA

Streszczenie: Podstawowym celem polityki spójności jest dążenie do konwergencji, czyli do pogłębiania spójności ekonomicznej, społecznej i przestrzennej w obrębie Unii Europejskiej. Osiągnięcie tego celu jest możliwe pod warunkiem szybszego tempa rozwoju uboższych obszarów Unii. Niniejszy artykuł wykazuje, że w latach 1994-2008 odnotowano zmniejszenie dystansu dzielącego kraje kohezyjne od średniego poziomu UE-27 i od krajów UE-15. Motorem wzrostu gospodarczego krajów kohezyjnych był większy przyrost wydajności i wzrost zatrudnienia.

Słowa kluczowe: integracja europejska, konwergencja, polityka spójności, spójność gospodarcza, społeczna i terytorialna.

1. Wstęp

Integracja europejska, jakkolwiek stwarza szansę, to nie gwarantuje biedniejszym krajom UE trwałego przyspieszenia wzrostu gospodarczego. Różnorodne warunki gospodarowania krajów Unii, a mianowicie różnice gospodarcze, społeczne, kulturowe i polityczne, powodują nierównomierne rozłożenie efektów integracji. Likwidowanie barier w międzynarodowym przepływie dóbr, kapitału, usług sprzyja osiągnięciu wyższego dochodu na poziomie Unii, przy czym podział dobrobytu na poziomie krajów, a zwłaszcza na poziomie regionów cechuje się asymetrią. Beneficjentem utworzenia wspólnego obszaru gospodarczego w Europie były i są bardziej rozwinięte kraje i regiony. Dlatego uruchomiono europejską politykę regionalną, w tym politykę spójności, której realnym celem było przeciwdziałanie negatywnym skutkom wprowadzania unii gospodarczej. Doktrynalnym celem tej polityki było wyrównywanie międzyregionalnych różnic w poziomie rozwoju, czyli dążenie do pogłębiania spójności społecznej, gospodarczej i terytorialnej.

Celem przeprowadzonych analiz była próba zweryfikowania tezy, że rozwój krajów kohezyjnych (państwa korzystające ze wsparcia z funduszy strukturalnych

i z Funduszu Spójności) sprzyjał podnoszeniu poziomu spójności w obrębie Unii Europejskiej. Ze względu na ograniczone rozmiary artykułu analizą objęto zmianę podstawowych skwantyfikowanych danych odnoszących się do rozwoju gospodarczego i społecznego krajów wspólnotowych w latach 1994-2008.

2. Spójność – jej uwarunkowania i rodzaje

Termin spójność najogólniej oznacza pewną jednoczącą zgodność i integralność jednostek osobowych, gospodarczych i terytorialnych, a samo dążenie do spójności oznacza wysiłek nakierowany na osiągnięcie zbieżności pomiędzy krajami i regionami. Pojęcie spójności zostało po raz pierwszy wprowadzone do prawodawstwa Wspólnot Europejskich w Jednolitym akcie europejskim (Single European Act). Zgodnie z treścią JAE podstawowym celem polityki spójności jest dążenie do konwergencji, czyli do zmniejszania różnicowań w obrębie Wspólnoty Europejskiej W myśl art. 130 aktu należy podejmować działania finansowane z funduszy strukturalnych, nakierowane na wzmacnianie spójności społecznej i ekonomicznej poprzez niwelowanie nadmiernych dysproporcji w poziomach rozwoju poszczególnych regionów. Spójność w obrębie Unii Europejskiej oceniana jest w ujęciu gospodarczym, społecznym i przestrzennym. W tradycyjnym ujęciu¹ uzyskanie spójności gospodarczej powinno prowadzić do zmniejszania różnicowań w poziomie rozwoju gospodarczego pomiędzy obszarami bogatymi i biednymi – ma charakter wyrównawczy. Analiza spójności ekonomicznej koncentruje się na porównaniu ogólnej aktywności gospodarczej w danym kraju czy regionie, mierzonej wskaźnikiem produktu krajowego brutto na mieszkańca, mierzonego paritetem siły nabywczej². Spójność społeczna polega na zmniejszeniu różnicowań w wykorzystaniu zasobów ludzkich między poszczególnymi regionami i zwiększeniu dostępu do pracy. Poziom tej spójności najczęściej mierzy się za pomocą wskaźnika bezrobocia oraz wskaźnika zatrudnienia, czyli miernika określającego, jaka część ludności w wieku produkcyjnym znajduje zatrudnienie.

¹ Grzegorz Gorzelak proponuje przededefiniowanie pojęcia spójności z kategorii terytorialnych (wyrównawczych) na kategorie funkcjonalne. G. Gorzelak, *Rozwój polskich regionów a polityka spójności Unii Europejskiej*, [w:] G. Gorzelak (red.), *Polska regionalna i lokalna w świetle badań EUROREG-u*, Scholar, Warszawa 2007, s. 12-33.

² W Unii Europejskiej zestawienie poszczególnych PKB na mieszkańca wyrażonych w SSN daje odpowiednie porównanie poziomu życia w różnych krajach. Wyniki bowiem podaje się nie w narodowej walucie, ale we wspólnej sztucznej walucie, która nazywa się standardem siły nabywczej (SSN). Jego zastosowanie pozwala wyeliminować różnice w poziomie cen pomiędzy państwami. Wartość tego wskaźnika oblicza się poprzez podzielenie danych wyrażonych w walucie przez odpowiedni wskaźnik paritetu siły nabywczej (*purchasing power parity*, PPP), który stanowi porównywalny „koszyk” dóbr i usług w każdym z krajów. Jedna jednostka PPP pozwala na nabycie we wszystkich krajach tej samej ilości usług i dóbr. *Decyzja Rady w sprawie systemu środków Wspólnot Europejskich*, COM (2004) 501 końcowy, Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela, 14.07.2004 r.

Koncepcja spójności terytorialnej rozciąga się poza obszar spójności społecznej i gospodarczej, stanowiąc jej uzupełnienie i zarazem wzmocnienie. Podejście do spójności w wymiarze terytorialnym zapoczątkowano we Francji, mając na uwadze dążenie do wyrównania dysproporcji rozwojowych między regionem stołecznym (obejmujący Paryż) a najbiedniejszymi obszarami. Spójność terytorialna oznacza równe i zrównoważone wykorzystanie zasobów, osiągnięcie korzyści ekonomicznych z mniejszej gęstości zaludnienia i zmniejszonej presji na koszty, przynoszące jednocześnie korzyści środowisku naturalnemu i podnoszące jakość życia. Jej celem jest pomoc w osiągnięciu bardziej zrównoważonego rozwoju, za sprawą zapobiegania stanom nierównowagi terytorialnej oraz zwiększania spójności kierunków polityki regionalnej. Poziomą spójność terytorialną można mierzyć za pomocą czasu przejazdu z danego obszaru do stolicy regionu lub państwa oraz liczby konsumentów – osiągniętych w danym czasie. Dobra infrastruktura transportowa jest tylko wstępnym, aczkolwiek zasadniczym warunkiem rozwoju gospodarczego. Regiony dysponujące funkcjonalnymi połączeniami drogowymi (autostrady, drogi krajowe i lokalne) na ogół osiągają lepsze wyniki niż obszary nieposiadające tego rodzaju infrastruktury. Na obszarach peryferyjnych, pozbawionych dobrych połączeń transportowych, często odnotowuje się problemy związane niską aktywnością gospodarczą, zmianami demograficznymi, migracją, ograniczonym dostępem do usług publicznych (ochrony zdrowia, opieki społecznej, edukacji, kultury).

Poprawa spójności przestrzennej polega przede wszystkim na eliminowaniu barier dostępności do regionów peryferyjnych poprzez ich lepsze powiązanie z obszarami centralnymi Wspólnoty. Obecnie tworzenie połączeń między terytoriami oznacza nie tylko zapewnienie dobrych połączeń w zakresie transportu (intermodalnego³ i multimodalnego⁴), ale również właściwego dostępu do ochrony zdrowia, edukacji, niezawodnego dostępu do energii (uzależnionego od pewnego i zrównoważonego źródła energii oraz od funkcjonalnych połączeń z siecią przesyłową), szerokopasmowego Internetu oraz silnych związków pomiędzy przedsiębiorstwami i ośrodkami badawczymi⁵.

³ Przez transport intermodalny (kombinowany) należy rozumieć każdy przewóz w jednej i tej samej jednostce ładunkowej (kontenerze) lub pojeździe przez kolejne gałęzie transportu bez przeładunku samych towarów w zmieniających się jednostkach transportu. Transport intermodalny jest typem transportu multimodalnego. E. Mendyk, *Ekonomika i organizacja transportu*, Wyższa Szkoła Logistyki, Poznań 2002, s. 79.

⁴ Międzynarodowy transport multimodalny oznacza przewóz towarów co najmniej dwiema gałęziami transportu (samochodowy, kolejowy czy morski) na podstawie umowy o przewóz multimodalny, z miejsca położonego w jednym kraju do miejsca przeznaczenia położonego w innym kraju. D. Marciński-Neider, J. Neider, *Podręcznik spedytora*, Polska Izba Spedycji i Logistyki, Gdynia 2002, s. 268.

⁵ Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Komitetu Regionów i Komitetu Ekonomiczno-Społecznego. Zielona księga w sprawie spójności terytorialnej. Przekształcenie różnorodności terytorialnej w siłę, COM (2008) 616, wersja ostateczna, Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela, 6.10.2008 r., s. 7.

Usankcjonowanie wymiaru terytorialnego spójności w *acquis communautaire* UE stało się możliwe dzięki traktatowi lizbońskiemu, który wprowadził nowe brzmienie tytułu XVII TWE: Spójność gospodarcza, społeczna i terytorialna. W artykule 3 traktatu znalazł się zapis: „[Unia] wspiera spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną oraz solidarność między państwami członkowskimi”⁶.

3. Konwergencja – jako główny cel europejskiej polityki spójności

Z konwergencją (zbieżnością) mamy do czynienia wtedy, gdy kraje słabiej rozwinięte rozwijają się szybciej niż kraje lepiej rozwinięte, co implikuje zmniejszanie luki dochodowej między nimi. Występują dwa rodzaje konwergencji: konwergencja sigma i konwergencja beta⁷. Konwergencja sigma zachodzi, kiedy dyspersja dochodu na mieszkańca między krajami czy regionami zmniejsza się realnie w czasie. Zjawisko konwergencji beta oznacza z kolei zależność między średnią stopą wzrostu dochodu na mieszkańca a początkowym poziomem dochodu. Występuje w dwóch wariantach: konwergencja bezwzględna (absolutna) i warunkowa. Konwergencja bezwzględna zakłada, że kraje upodobią się do siebie niezależnie od warunków początkowych, co oznacza, że kraje biedne rozwijają się szybciej niż zamożne, a wzrost ich realnego PKB na mieszkańca jest tym większy, im niższy jest początkowy poziom PKB *per capita*. Proces ten jest wynikiem wyższego zwrotu z zastosowania zasobu kapitału. Dzięki temu kraje i regiony nadrabiają dystans rozwojowy. Konwergencja beta jest warunkiem koniecznym, ale niewystarczającym do wystąpienia konwergencji sigma, ponieważ większe przyrosty procentowe od niższej podstawy mogą dać mniejsze przyrosty nominalne niż uzyskane przy mniejszym tempie wzrostu, lecz od wyższej podstawy⁸. Do koncepcji ekonomii, które analizują teoretyczne ramy wpływu integracji na wzrost gospodarczy, należą założenia standardowych neoklasycznych

⁶ Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, sporządzony w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r., DzU 2009, nr 203, poz. 1569; Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (2007/C 3006/01) podpisany w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r., Dz. U. UE C 306 z 17.12.2007. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0001:0010:PL:PDF>, grudzień 2010.

⁷ R. Barro, X. Sala-i-Martin, *Economic Growth*, McGraw-Hill, New York 2003.

⁸ M. Próchniak, R. Rapacki, *Konwergencja beta i sigma w krajach postsocjalistycznych w latach 1990-2005*, NBW, Bank i Kredyt, z. 42, http://www.NBP.pl/Publikacje/bank_i_kredyt/2007_08_09/prochniak.pdf; grudzień 2010; D. Hübner, *Wpływ członkostwa w Unii Europejskiej na wzrost gospodarczy w Polsce*, http://www.tiger.edu.pl/konferencje/marzec2004/Hubner_pol.pdf; grudzień 2010; K. Gawlikowska-Hueckel, *Procesy rozwoju regionalnego w Unii Europejskiej. Konwergencja czy polaryzacja?*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2003; J. Berbeka, *Konwergencja gospodarcza a konwergencja społeczna krajów Unii Europejskiej (15) w latach 1985-2002*, materiały z konferencji, http://www.iniv.rzeszow.pl/ekonomia/Zeszyt8/19_berbeka.pdf, grudzień 2010.

teorii wzrostu i konwergencji Solowa-Mankiwa-Romera-Weila⁹ oraz teorii handlu międzynarodowego¹⁰. Przeciwny obraz możliwości konwergencji wynika m.in. z teorii wzrostu endogenicznego¹¹, które uchylają założenie o malejącej produktywności czynników produkcji i sugerują trwałą rozbieżność dochodów na mieszkańca.

4. Analiza spójności ekonomiczno-społecznej w krajach UE

Lata 1994-2000

Jak wynika z raportów Komisji Europejskiej, doświadczenia ubogich krajów Unii wskazywały na występowanie tendencji do zbliżenia poziomu PKB na mieszkańca do średniej w Unii Europejskiej¹². W latach 1994-1999 zanotowano konwergencję w krajach objętych polityką spójności, czego potwierdzeniem jest dodatkowy wzrost w Grecji o 2,2 %, w Hiszpanii o około 1,5 %, w Irlandii o 2,8%, w Portugalii zaś o ponad 4 punkty procentowe. We wszystkich państwach kohezyjnych wzrost PKB był większy niż w pozostałej części UE. Dlatego wskaźnik PKB na mieszkańca w Grecji, Hiszpanii i Portugalii wzrósł łącznie z poziomu 68% średniej unijnej w 1988 roku do 79% w roku 2001 i do 81% w 2002 roku, w kategoriach SSN, uwzględniając dostosowania w zakresie różnych poziomów cen¹³. W Hiszpanii poziom PKB na mieszkańca wyniósł mniej niż 15% poniżej średniej UE-15 w roku 2001, a w Grecji i Portugalii, odpowiednio 67,1% i 70,7%¹⁴. Stąd wniosek, że w warunkach integracji najwyższy wzrost względnej wartości PKB zanotowano w Portugalii (33%), następnie w Hiszpanii (21,4 %), natomiast najniższy w Grecji (6,5%). Na szczególną uwagę zasługuje rozwój Irlandii. W roku 2001 poziom irlandzkiego

⁹ R. Solow, *A Contribution to the theory of economic growth*, „Quarterly Journal of Economics” 1956, t. 70(1), s. 65-94; N.G. Mankiw, D. Romer, D.N. Weil, *A contribution to the empirics of economic growth*, „The Quarterly Journal of Economics” 1992, t. 107(2), s. 407-437.

¹⁰ P.J. Smith, *Do geographic scale economies explain disturbances to Heckscher-Ohlin trade?*, „Review of International Economics” 1999, t. 7(1), s. 20-36.

¹¹ P. Romer, *Increasing returns and long-run growth*, „The Journal of Political Economy” 1986, t. 94 (5), s. 1002-1037; R. Lucas, *On the mechanics of economic development*, „Journal of Monetary Economics” 1988, t. 22 (1), s. 3-42.

¹² *Second Progress Report on Economic and Social Cohesion*, European Commission, Brussels 30 January 2003; *A new partnership for cohesion, convergence competitiveness cooperation. Third Report on Economic and Social Cohesion*, Luxembourg, February 2004.

¹³ Konwergencja poziomów PKB *per capita* mierzona parytetem siły roboczej zależy nie tylko od wzrostu produkcji czy PKB, który rośnie szybciej w krajach kohezyjnych niż w innych państwach członkowskich, ale od relatywnego poziomu cen, który wpływa na dostosowanie parytetu siły nabywczej.

¹⁴ Hiszpania i Portugalia – przystąpiły w roku 1986 z PKB na głowę mieszkańca odpowiednio na poziomie 70 i 53% średniej UE, Grecja – przystąpiła w roku 1981 z PKB na mieszkańca na poziomie 63%, a Irlandia – przystąpiła do EWG w 1973 r. z PKB na mieszkańca na poziomie 58% średniej unijnej. *A new partnership for cohesion...*

PKB na mieszkańca był wyższy o 17,6% od średniej UE-15, podczas gdy na początku lat 90. stanowił tylko 75% unijnej średniej. W latach 1973-2000 irlandzki PKB na mieszkańca w odniesieniu do średniej UE wzrósł o 100%. Przy tym tak wysoka dynamika wzrostu gospodarczego nie nastąpiła w pierwszych latach po przystąpieniu do Wspólnoty, lecz w latach 90. ubiegłego stulecia, po wprowadzeniu reform na rynku pracy i osiągnięciu stabilizacji makroekonomicznej. Głównym czynnikiem mającym wpływ na wzrost popytu na pracę była wysoka dyscyplina płac, dzięki której „celtycki tygrys” osiągnął największy wśród krajów OECD spadek realnych jednostkowych kosztów pracy. Kolejnym czynnikiem wzrostu popytu na pracę w Irlandii było obniżenie pozapłacowych kosztów pracy, zwłaszcza w odniesieniu do osób o niskim poziomie wynagrodzenia. Wzrost podaży pracy był spowodowany zaostrzeniem kryteriów przyznawania i wysokości zasiłków dla bezrobotnych¹⁵. W krajach kohezyjnych wrosła także wielkość zatrudnienia. W Irlandii w latach 1994-2002 wskaźnik zatrudnienia wzrósł o 10%, podczas gdy w UE o 4%. W przypadku Hiszpanii wzrost ten osiągnął 11%, w Portugalii 6,5 punktu procentowego i zaledwie 2 punkty procentowe w Grecji. Jedynie Włochy miały poziom zatrudnienia jeszcze niższy niż Grecja. Równoległe ze wzrostem liczby miejsc pracy w Unii zanotowano spadek bezrobocia. Największy rozmiar tego zjawiska zanotowano w Hiszpanii i Irlandii. W Portugalii stopa bezrobocia spadła tylko o 2 punkty procentowe. Natomiast w Grecji poziom stopy bezrobocia zachował wielkość powyżej średniej UE-15.

Lata 2000-2008

Rozszerzenie Unii o dwanaście względnie ubogich krajów w 2004 i w 2007 r. z jednej strony obniżyło średnią wartość wspólnotową PKB na mieszkańca o około 17%, a z drugiej strony zwiększyło dysproporcje w obrębie Unii Europejskiej. W nowych państwach członkowskich poziom dochodu *per capita* był i nadal jest wyraźnie niższy w stosunku do pozostałych członków UE (w tym państw kohezyjnych). Od kilku lat, mając na uwadze niski poziom wyjściowy w nowych krajach członkowskich oraz relatywnie wysokie tempo wzrostu, można zaobserwować szybsze nadrobienie zaległości względem średniej unijnej oraz względem innych krajów. W latach 2000-2007 (w 2008 nastąpił gwałtowny spadek wzrostu) średnioroczne tempo wzrostu PKB krajów Europy Środkowo-Wschodniej dwukrotnie przekraczało średnią UE, np. przeciętny wskaźnik wzrostu PKB na Słowacji wynosił 5,62%, w Czechach i na Słowenii 4,42%, w Polsce 4,1%, na Węgrzech 3,88%, wobec średnio 2,37% w UE-27, 2,35% w UE-25 i 2,25% w UE-15. Jeszcze wyższe tempo rozwoju osiągnęły gospodarki małych, słabo rozwiniętych państw bałtyckich, np. 8,76% na Łotwie i 7,48% na Litwie.

Mając na uwadze wyższy wzrost gospodarczy w okresie 2000-2008, relacja względnego PKB krajów kohezyjnych do krajów zamożnych i do średniej unij-

¹⁵ W. Wojciechowski, *Analiza wpływu czynników instytucjonalnych na wykorzystanie zasobów pracy*, [w:] L. Zienkowski (red.), *Co sprzyja rozwojowi gospodarczemu*, Scholar, Warszawa 2005, s. 147-150.

nej uległa spłaszczeniu. Spośród krajów Europy Środkowo-Wschodniej najwyższe tempo konwergencji wobec średniej UE odnotowały gospodarki Słowacji, Czech i Słowenii, wyprzedając Polskę i Węgry. W porównaniu ze średnią unijną Słowacja zmniejszyła swój dystans dobrobytu o 22% (średniorocznie o 2,75%), Czechy prawie o 12%, Słowenia o 11%, natomiast Polska i Węgry o 8 punktów procentowych, co daje średniorocznie zmniejszenie zaległości o 1% PKB.

Różne tempo rozwoju nowych krajów unijnych spowodowało zmiany w relacjach poziomu zamożności wewnątrz samej grupy krajów kohezyjnych. Na przykład w roku 2000 poziom PKB *per capita* na Słowacji był wyższy niż w Polsce o 2 punkty procentowe, ale już w 2008 r. jego przewaga urosła do 15,6%. Imponujące tempo wzrostu gospodarczego, podobne jak w Słowenii, zanotowały słabo rozwinięte kraje nadbałtyckie, co wpłynęło na istotne zwiększenie wskaźnika PKB tych krajów względem średniej unijnej (na Litwie, Łotwie i w Estonii o ponad 22%). Kraje te pod koniec 2008 roku doznały jednak znacznego spadku, co spowodowało, że proces doganiania został w tych krajach nie tyle mocno osłabiony, ile w ogóle wstrzymany.

Rozwój gospodarek i ogólny wzrost zamożności wiążą się niewątpliwie ze wzrostem wydajności pracy, czyli zwiększeniem możliwości uzyskania w tej samej jednostce czasu większej ilości produktu. Oznacza to, że wzrost wydajności pracy jest czynnikiem sprzyjającym podwyższaniu poziomu zamożności kraju, co z kolei prowadzi do zmniejszenia dystansu do krajów lepiej rozwiniętych. W latach 2002-2007 wydajność na jednego zatrudnionego w UE-27 wzrosła, za sprawą systematycznej poprawy tego wskaźnika w nowych państwach członkowskich, w szczególności w Czechach, Polsce, Słowenii, Słowacji i w krajach bałtyckich. W tym samym czasie spadek wydajności na jednego pracownika zanotowały najsilniejsze gospodarki: Francji, Niemiec, Wielkiej Brytanii i Włoch. Spośród nowych państw Unii największy wzrost relatywnej wydajności w stosunku do przeciętnej średniej Unii zanotowano w Estonii, Słowacji, Polsce, na Litwie i Łotwie, przy jednocześnie stosunkowo niskiej średniorocznej wysokości tego wskaźnika, wynoszącej od prawie 48% (Łotwa) do 68,5% (Słowacja). Zbieżność wydajności na jednego zatrudnionego do średniej unijnej w nowych krajach członkowskich jest rezultatem nadrabiania przez słabsze gospodarki luki technologicznej, przepływów kapitału do miejsc o niższych kosztach, ale o coraz wyższych kwalifikacjach siły roboczej oraz zmiany w strukturze gospodarki (waga poszczególnych sektorów gospodarki w tworzeniu wartości dodanej jest różnorodna). W ostatnich latach w krajach o gospodarkach rozwijających się zmieniła się struktura wartości dodanej brutto, zbliżając się do struktury krajów o rozwiniętej gospodarce rynkowej. Wzrósł udział sektora usług biznesowych i finansowych, usług rynkowych (handel, hotele, transport, łączność) i usług nierynkowych w tworzeniu wartości dodanej brutto, zmniejszyło się natomiast znaczenie sektora rolnictwa i budownictwa we wzroście gospodarczym, a jako nadal istotny pozostaje sektor przemysłu (20,2% udziału w wartości dodanej brutto)¹⁶.

¹⁶ *Europe in figures – Eurostat yearbook*, European Communities 2009, s. 71.

Zachodząca spójność ekonomiczna uruchamia spójność społeczną – choć powolną, to systematycznie postępującą. W UE-27 w latach 2000-2008 stopa zatrudnienia wzrosła o 3,6%, uzyskując w 2008 roku wartość niespełna 66%. W badanym okresie w nowych krajach członkowskich widoczna była powolna poprawa na rynku pracy. W Polsce poprawę na rynku pracy zanotowano dopiero w 2004 roku, kiedy stopniowo wrosła liczba nowych miejsc pracy i zatrudnienie, wcześniej w latach 1999-2003 nastąpił silny spadek zatrudnienia. W okresie 2001-2008 do krajów kohezyjnych o największym wzroście stopy zatrudnienia należały kraje bałtyckie, Cypr, Słowenia, Hiszpania, Grecja, Polska i Bułgaria. Znikomy wzrost stopy zatrudnienia bądź wręcz spadek tego wskaźnika zanotowano w Czechach, Rumunii, na Węgrzech i Słowacji. W większości państw członkowskich UE-27 wskaźnik zatrudnienia w 2008 roku pozostawał nadal kilka punktów procentowych poniżej 70-procentowego celu wyznaczonego w strategii lizbońskiej.

Ożywienie gospodarcze i pozytywne zmiany na rynku pracy wpływają na likwidowanie bezrobocia. Perspektywa 2000-2008 pokazuje ogólny postęp w zmniejszaniu poziomu bezrobocia zarówno w „starych” krajach członkowskich, jak i w nowych państwach UE. Przeciętna stopa bezrobocia w UE zaczęła spadać dopiero w 2004 roku, natomiast z uwagi na osłabienie koniunktury w latach 2001-2004 bezrobocie wykazywało tendencję wzrostową. W latach 2004-2008 systematyczny i trwały spadek bezrobocia odnotowano w Bułgarii (spadek o 8,8%), Czechach (spadek o 4,3%), Estonii (spadek o 7,3%), Litwie (spadek o 10,6%), Łotwie (spadek o 6,2%), Polsce (spadek o 9%) i Słowacji (spadek o 9,3%). Najwyższy poziom bezrobocia zarejestrowano w 2008 roku w Hiszpanii (w 2007 roku był o 3 punkty procentowe niższy), a najniższy w Holandii i Danii. Oprócz Hiszpanii wyższą stopę bezrobocia niż przeciętna w Unii zarejestrowano w takich krajach członkowskich, jak: Belgia, Francja, Grecja, Łotwa, Niemcy, Polska, Portugalia, Słowacja i Węgry¹⁷.

5. Zakończenie

Przeprowadzona analiza wykazuje zmniejszanie się dystansu dzielącego gospodarki krajów kohezyjnych od przeciętnego poziomu rozwoju Unii oraz od lepiej rozwiniętych państw członkowskich. Dzięki m.in. wykorzystaniu funduszy inwestycyjnych oraz strukturalnych zaobserwowano w krajach kohezyjnych tendencję do wzrostu gospodarczego szybszego niż w innych krajach unijnych, co warunkuje podniesienie spójności gospodarczej i społecznej.

¹⁷ W wyniku światowego kryzysu gospodarczego w 2009 roku łącznie we wszystkich krajach UE pracę straciło 4 mln osób, w tym 2,7 mln w krajach strefy euro. Najwyższe spadki zanotowano w państwach nadbałtyckich (na Łotwie o 16,5%, na Litwie o 8,3%), Hiszpanii (o 6%), Bułgarii (o 5,8%), Rumunii, Słowacji i Słowenii (po 4%). Najmniej zwolnień zanotowano w Niemczech (0,4%), na Malcie i w Polsce (po 0,8%). *Newsrelease. Euroindicators*, Eurostat 38/2010.

W podokresie 1994-2000 najwyższy wzrost gospodarczy zanotowali główni beneficjenci polityki spójności, jako grupa, to znaczy Grecja, Hiszpania, Irlandia i Portugalia. Spowodowało to skrócenie dystansu rozwojowego tych krajów w stosunku do pozostałych krajów UE-15, z różnym natężeniem i rezultatem w poszczególnych krajach. W tych krajach początkowy poziom dochodu *per capita*, produktywność na zatrudnionego oraz stopy zatrudnienia były wyraźnie niższe w porównaniu z innymi państwami członkowskimi. Poprawę sytuacji gospodarczej i społecznej odnotowano także w dwunastu nowych państwach członkowskich. Kraje te, różniące się tempem rozwoju gospodarczego, w podokresie 2000-2008 odnotowały średnio dwukrotnie wyższy wzrost PKB na mieszkańca niż w UE-27. W tym czasie różnica w poziomie PKB na mieszkańca nowych krajów kohezyjnych wobec UE zmalała przeciętnie o około 10%. Do 2008 roku spośród nowych krajów kohezyjnych najwyższe tempo wzrostu relatywnej wartości PKB odnotowała Słowacja oraz kraje bałtyckie. Jednakże rozlanie się światowego kryzysu finansowego na Europę spowodowało w 2009 r. dwucyfrowy spadek PKB w tych krajach.

Motorem wzrostu gospodarczego w krajach kohezyjnych był większy przyrost wydajności i większe zatrudnienie niż w krajach UE-15. Najwyższy wzrost wydajności charakteryzował gospodarkę Słowacji i krajów bałtyckich. W tej dziedzinie w Bułgarii i na Węgrzech nadrabianie dystansu wobec średniej UE-27 przebiegało wolniej. Wysokiej stopie wzrostu produktywności nie wszędzie towarzyszył również wysoki przyrost miejsc pracy. Do krajów kohezyjnych o największym wzroście stopy zatrudnienia należały kraje bałtyckie, Cypr i Słowenia. Znikomy wzrost stopy zatrudnienia bądź spadek tego wskaźnika odnotowano w Czechach, Rumunii, na Węgrzech i Słowacji. Perspektywa 2000-2008 pokazuje także ogólny postęp w zmniejszaniu poziomu bezrobocia w państwach UE. Najbardziej zmniejszyła się stopa bezrobocia w kilku krajach kohezyjnych: Słowacji, Polsce, krajach bałtyckich i Bułgarii, wzrost zaś tego wskaźnika zanotowały Węgry, Irlandia i Portugalia. Warto podkreślić, iż jakkolwiek zaobserwowano rosnącą spójność gospodarczą i społeczną na poziomie krajów wspólnotowych, to dystans między najbiedniejszymi (krajami bałkańskimi) a najbogatszymi państwami UE nadal jest duży¹⁸.

Literatura

A new partnership for cohesion, convergence competitiveness cooperation. Third Report on Economic and Social Cohesion, Luxembourg, February 2004.

Barro R., Sala-i-Martin X., *Economic Growth*, McGraw-Hill, New York 2003.

Berbeka J., *Konwergencja gospodarcza a konwergencja społeczna krajów Unii Europejskiej (15) w latach 1985-2002*, materiały z konferencji, http://www.iniv.rzeszow.pl/ekonomia/Zeszyt8/19_berbeka.pdf, grudzień 2010.

Decyzja Rady w sprawie systemu środków Wspólnot Europejskich, COM (2004) 501 końcowy, Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela, 14.07.2004.

¹⁸ *Investing in Europe's future. Fifth report on economic, social and territorial cohesion*, European Commission, Luxembourg, November 2010.

- European Economic Statistics Statistical Books, Eurostat, European Commission, European Communities 2009.
- Europe in figures – Eurostat yearbook*, European Communities 2009.
- Gawlikowska-Hueckel K., *Procesy rozwoju regionalnego w Unii Europejskiej. Konwergencja czy polaryzacja?*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2003.
- Gorzela G. (red.), *Polska regionalna i lokalna w świetle badań EUROREG-u*, Scholar, Warszawa 2007.
- Hübner D., *Wpływ członkostwa w Unii Europejskiej na wzrost gospodarczy w Polsce*, http://www.tiger.edu.pl/konferencje/marzec2004/Hubner_pol.pdf; grudzień 2010.
- Investing in Europe's future. Fifth report on economic, social and territorial cohesion*, European Commission, Luxembourg, November 2010.
- Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Komitetu Regionów i Komitetu Ekonomiczno-Społecznego. Zielona księga w sprawie spójności terytorialnej. Przekształcenie różnorodności terytorialnej w siłę, COM (2008) 616, wersja ostateczna, Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela, 6.10.2008.
- Labour markets in the EU-27 still in crisis. Statistics in focus*, Eurostat 12/2010.
- Lucas R., *On the mechanics of economic development*, „Journal of Monetary Economics” 1988, t. 22 (1).
- Mankiw N.G., Romer D., Weil D.N., *A contribution to the empirics of economic growth*, „The Quarterly Journal of Economics” 1992, t. 107 (2).
- Marciniak-Neider D., Neider J., *Podręcznik spedytora*, Polska Izba Spedycji i Logistyki, Gdynia 2002.
- Mendyk E., *Ekonomia i organizacja transportu*, Wyższa Szkoła Logistyki, Poznań 2002.
- Newsrelease. Euroindicators*, Eurostat 38/2010.
- Ocena postępów w zakresie spójności z Unią Europejską*, Raport 2007. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, sierpień 2007.
- Próchniak M., Rapacki R., *Konwergencja beta i sigma w krajach postsocjalistycznych w latach 1990-2005*, NBW, Bank i Kredyt, z. 42.
- Romer P., *Increasing returns and long-run growth*, „The Journal of Political Economy” 1986, t. 94 (5).
- Rozwijające się regiony – rozwijająca się Europa. Czwarty raport na temat spójności gospodarczej i społecznej*, Wspólnoty Europejskie 2007.
- Second Progress Report on Economic and Social Cohesion*, European Commission, Brussels 30 January 2003.
- Smętkowski M., Wójcik P., *Rozwój regionalny w Europie Środkowo-Wschodniej*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2009, nr 4(38).
- Smith P.J., *Do geographic scale economies explain disturbances to Heckscher-Ohlin Trade?*, „Review of International Economics” 1999, t. 7 (1).
- Solow R., *A Contribution to the theory of economic growth*, „Quarterly Journal of Economics” 1956, t. 70(1).
- Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, sporządzony w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r., DzU 2009, nr 203, poz. 1569.
- Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (2007/C 3006/01) podpisany w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r., Dz. U. UE C 306 z 17.12.2007.
- Unia Europejska. Wersje skonsolidowane Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską*, Dz. U. UE Nr 321 z 29.12.2006.
- Wojciechowski W., *Analiza wpływu czynników instytucjonalnych na wykorzystanie zasobów pracy*, [w:] L. Zienkowski (red.), *Co sprzyja rozwojowi gospodarczemu*, Scholar, Warszawa 2005.

ECONOMIC, SOCIAL AND TERRITORIAL COHESION OF THE EUROPEAN UNION – CONVERGENCE OR DIVERGENCE

Summary: The main objective of cohesion policy is to strive for convergence, means to deepen economic, social and territorial cohesion within the European Union. Achieving this goal is possible provided more rapid development of the poorer areas of the Union. This article shows that in the years 1994-2008 the reduction of the gap between the cohesion countries from the average level of the EU-27 and from the EU-15 was reported. The driving force of economic growth of the cohesion countries was greater efficiency increase and employment growth.

Keywords: European integration, convergence, economic, cohesion policy, social and territorial cohesion.